

nr. Skeggs, Beverly (1992)
Att bli respektabel
Göteborg: Ordianalen

5

(Dis)identifikation med klass: om att inte vara arbetarklass

Klass är ett kommunistiskt begrepp. Det föser samman människor i buntar och hetser dem mot varandra. (Margaret Thatcher, *Guardian*, 22 april 1992)

Varför var de sin klassposition så personligt? (Sennett och Cobb, 1977)

Klass hade en avgörande betydelse för de unga kvinnornas subjektiviteter. De talade inte om klass med erkännande i den traditionella bemärkelsen – jag tillhör arbetarklassen – utan klass tillhörigheten var snarare något som visade sig i deras många olika ansträngningar för att *inte* igenkännas som arbetarklass. De dissimulerade sig och de dissimulerade. * De uttryckte snarare en vägran att erkänna än ett krav på rätten att erkännas. Därmed tog de avstånd från hur deras position framställdes. Detta bör knappast förvåna oss, för som det konstaterades i kapitel 1 har benämningen arbetarklass, när den använts om kvinnor, fått beteckna allt det som är smutsigt, farligt och värdelöst. I kvinnornas anspråk på att vara omvårdande/respektbara/ansvarfulla förekom klass sällan direkt men var ständigt närvarande. Klass utgjorde den struktureran-

* Jag lånar här in uttrycken »disidentification» och »dissimulation» och motsvarande verbformer, på svenska »disidentifikation», »dissimulering» etc. Disidentification är försäts motsatsen till identifikation, att dissimulera sig med något eller någon är att säga »sådan är jag inte», »till den hör jag inte». Att simulera förknippas oftast med sjukdomar; man kan »fejka» symtom på att man har en sjukdom man inte har. Att dissimulera samma sjukdom innebär att man har den, men försöker dölja symtomen, ge sken av att inte ha den. I Skeggs undersökning handlar det om att simulera och dissimulera klass tillhörighet. Ö.a.

de frånvaron. Samtidigt som de gjorde enorma ansträngningar för att fjärma sig från arbetarklassbeteckningen, utgjorde deras klassposition (jämte övriga sociala positioner, förknippade med kön, ras och sexualitet) hela tiden en utgångspunkt som präglade och bestämde deras förmåga att *vara*. Detta kapitel handlar om förhållandet mellan positionsbestämning och identitet. Det handlar om deras klasserfarenhet. Klass fungerade dialogiskt: i varje omdöme om sig själva mätte de sig mot andra. I denna process konstruerades den utsedda »andra» (baserad på framställningar av och föreställningar om den respektabla och dömande medelklassen) som den måttstock de mätte sig själva mot. Hur de klassificerade sig var avhängigt av andras klassificeringssystem.

Kvinnornas erfarenhet av klass är uteslutning. Mån i arbetarklassen kan använda klass som en positiv källa till identitet, ett sätt att låta sig ingå i en positivt värderad social kategori (Willis, 1983), men detta gäller inte arbetarklasskvinnor. Ward (1994) frågar sig om inte klass i allmänhet hellre borde definieras genom uteslutning och förlust än genom att försöka hitta något attribut som är gemensamt för alla som tillhör en viss klass, till exempel yrke eller utbildning. Det är förlusterna som blir bestående även då man i verkligheten byter yrke eller då hushållets sammansättning ändras. Kvinnorna utesluts därför att de inte har *tillgång* till de ekonomiska resurser och kulturella vägar som krävs för att vara något annat än arbetarklass. Deras strukturella positioner ger dem inte tillgång till produktiva resurser. Som det här kapitlet kommer att visa, har de inget kapital (se kapitel 1) av det slag som fordras för att tillhöra medelklassen. De senaste årens reträtt från studiet av klass har anförts av dem som har tillgång till det som fordras och hävdar att deras privilegium inte är något som behöver diskuteras. Tillgången till kunskap är emellertid ett av de viktigaste inslagen i reproduktionen av klass och det står helt klart att de som vill avfärda klass som ett överflödigt begrepp vill avsvära sig ansvar för de ojämlika relationer där de själva och kvinnorna i min undersökning inrar mycket olika positioner. Klass har en absolut avgörande betydelse för hur dessa kvinnor lever sina liv, i detta kapitel exemplifierat av deras ständiga vägran att låta sig bestämmas eller mätas utifrån klasstillhörighet.

Syftet med det här kapitlet är att återinföra klassbegreppet i feministisk teori genom att visa hur klass präglar subjektivitetsproduktionen. Detta är inte bara en analys av subjektivitetsproduktionen utan också en undersökning av hur ojämlikheter befästs, reproduceras och levs som maktförhållanden. Klass handlar framför allt om ojämlikhet och exploatering. Kapitlet är uppdelat i två avsnitt. Med stöd i etnografi utforskas i det första avsnittet hur kvinnorna artikulerar klass, hur deras artikulering präglas av olika framställningar och hur de positionsbestäms och positionsbestämmer sig i förhållande till klass. I det andra avsnittet undersöker jag hur kvinnorna levde klass i det dagliga livet, och jag analyserar hur de konstruerade sina subjektiviteter genom klasspräglade framträdanden. I samma avsnitt utforskas deras försök att undkomma klassidentifikation genom diskurser om framsteg och strategier för att passera. Försöken lyckades sällan eftersom kvinnorna saknade makt att omvandla kulturellt kapital till symboliskt kapital. På det hela taget är detta en undersökning av hur socialt och kulturellt bestämda positioner get upphov till förnekande, disidentifikation och dissimulering snarare än anpassning. Det är en undersökning av tvivel, osäkerhet och obehag: den emotionella klasspolitiken.

Disidentifikationer

Om man är arbetarklass, för mig betyder det mest att man är fattig. Att man inte har nånting. Du vet, ingenting. [Sam, 1992]

Den riktiga arbetarklassen är de där man ser som hänger vid arbetsförmedlingen. De är jättesjabbiga och fattiga och har inget jobb, men jag antar att de kan arbeta om de är arbetarklass, de kan nog arbeta. Om de hör till arbetarklassen borde de ju arbeta, så de arbetar nog i alla dåliga jobb. [Sheenah, 1992]

De är grova. Man ser alltid vilka som är det. Grova vet du, och kvinnorna är skitvulgära du vet, alltid med en cig i munnen, och männen är jättegrova. Ja, du vet. [Andrea, 1992]

Bara fattiga, försöker hanka sig fram på väldigt lite, det är inte deras fel att det inte finns några jobb längre, det är dom som kämpar. [Michelle, 1992]

De som slår sina barn. [Parr, 1992]

Förr hörde man till arbetarklassen om man jobbade vid järnvägen eller nåt och det betydde inte att man inne hade några pengar, men det har ändrat sig. Nu betyder det att man inte arbetar, det är lik-som inne de med bra jobb, nuförtiden är det de som inne har när-jobb, det är de som är den riktiga arbetarklassen. [Lisa, 1992]

Utan tvekan har thatcherismen satt sin prägel på denna glidning från arbetar- till underklass och influerat konstruktionen av dis-tinktioner inom arbetarklassen. För de här kvinnorna är arbetar-klassen något de desperat försöker komma ifrån. Det är därför de går på college-kurserna. De vill uppfattas som annorlunda. Deras disidentifikation är inte helt olika de historiska och folkliga fram-ställningarna av arbetarklassen (i synnerhet arbetarklasskvinnor). I deras beskrivningar är arbetarklassen fattig, sämre lottad, tårade, färlig och förnead. De är väl medvetna om skämten om »alla Sharon och Kevin», om »rarvygghet», om vira högklackade skor. Andra studier av hur klass framställs, till exempel Hill (1986), tyder på att medelklassen normaliseras medan arbetarklassen patologise-ras. Historiska studier som Stedman Jones (1971), Kuhn (1988) och Nead (1988) kartlägger en brittisk historia långt bakåt i tiden där arbetarklassen (genom sätet att representera den) ständigt demo-niseras, patologiseras och görs ansvarig för sociala problem. Och, som Lash och Urry (1994) påpekar, är sådana representationer både klassificerade och klassificerande. Negativa associationer i samband med arbetarklassen förekommer överallt. Walkerdine (1990) kartlägger de »sanningar» som uppkommit ur borgerliga fantasier genom vilka »arbetarklassen» skapas som ett objekt att styra och reglera:

Och arbetarklassen då? Vilka är de fantasier som gång på gång bevi-sas av den empiriska samhällsvetenskapen? ... Vi är jordens salt, re-volutionens berggrund; vi är arbetarklasskvinnorna med stora hjär-tan, stora famnar, stora bröst; vi är dumma, okunniga, utarmade, utarmade; vi är förtvackna och auktoritära, och framför allt var det vi som röstade fram Thatcher till hennes tredje ämbetsperiod. Vi är upproriska och anti-demokratiska. Vi trycker ner våra barn och låter

dem inte bli självräddiga. Hur många fler sådana sanningar ska vi ha? (1990:206)

Dessutom saknar arbetarklassen tillgång till den juridiska, estetiska och moraliska auktoritet som skänker sociala positioner legitimitet (Lamont, 1992) och därmed kan skapa ett positivt värde. Hur ge-nomgripande denna patologisering av arbetarklassen är, framgår av ett fall nyligen i Storbritannien. Nick Leeson, som för Baring's bank spekulerade bort uppskattningsvis 860 miljoner pund på ter-minsmarknaden, fick sin arbetarklassfostran sammankopplad med sina karastrofala börsaffärer: »Det är inget fel på det vi kom ifrån» - svarade hans syster Sarah Leeson (*Guardian*, 3 mars 1995:3). Mot bakgrund av de inskränkta och negativa konnotationerna är det knappast konstigt att kvinnorna inte vill ildåda sig en arbetarklass-identitet.¹ Som framgick av kapitel 4 reproduceras dessa patolo-giska framställningar hela tiden på kurserna, framställningar som kvinnorna lärde sig att avskära sig från genom att sköta omvårdna-den på »rätt» sätt. Stedman (1986), Walkerdine och Lucy (1986) och Walkerdine (1990) kartlägger hur dessa patologiserande fram-ställningar väcker en längtan efter att ha en annan plats.

Det är därför kvinnorna så sällan talar om klass. Frazer (1989) stötte på ett liknande problem då hon bad två olika grupper arbe-tar- och medelklassflickor att diskutera klass och mötte förbluffan-de olika reaktioner. Arbetarklassflickorna visade sig vara osedvan-ligt ovilliga att prata. De tyckte att klass var något tvevrigt, vagt och genant. Detta i motsats till privatskoleflickorna som alla hade god övning i att diskutera klass. I USA lägger Press (1990) märke till hur kvinnorna hon intervjuade i sin forskning trevade efter de rätta orden för att göra klasskillnader begripliga. På liknande sätt fann McRobbie en fullständig avsaknad av klassdiskurs i det all-männa prater hos de unga kvinnor hon studerade, och hävdade då: »att tillhöra arbetarklassen innebär föga eller inget för de här flick-orna - men att vara *flicka* styrde dem i varje ögonblick på flera oli-ka sätt» (1982:48).

¹ Framställningar av Svarta har likartade historiska negativa konnotationer (Fryer, 1984) men det symboliska värdet av det Svarta har uppkommit ur kul-turella strider och marknadsföring.

Att tala om klass skiljer sig emellertid en smula från att leva klass. Klasskonnotationerna må genomsvra allt men de uttrycks sällan rent ut av dem som inte vill bli påmind om vilken social position de har i förhållande till klass. Klassidentifikation var sällsynt förekommande under forskningens gång. Som Berger (1982) konstaterar är identifikationen »jag är» något mer än ett konstaterande av ett omedelbart faktum: det är redan där biografiskt. »Jag är inte» har en liknande laddning. Följande kommentarer börjar kartlägga genom vilka processer (dis)identifikationen sker:

Jag tror väl att jag hör till arbetarklassen och jag ska säga varför, det är för att min mamma alltid har varit tvungen att jobba för att försörja sig. Hon kämpar verkligen för att vi ska få bra mat och vara välklädda. Nu arbetar jag på en bensinmack på kvällar och helger så jag kan betala för mig. Hon sa att hon skulle försörja mig genom college men jag tycker att hon har försörjt oss färdigt. Hon har jobbat ihjäl sig. Vi måste vara arbetarklass. [June, 1983]

och senare:

Nej, jag tror inte att jag är arbetarklass alls nu. Inte sen vi köpte huset och det där ... jag är nog medelklass nu ... men det är liksom, när vi går på Daves affärstillställningar, fast jag känner mig verkligen inte lik en del av dom, du vet de riktiga chefernas fruor med allt sitt prat och så. Ibland blir jag rädd att säga nåt så jag gör bort honom. Jag antar att de är riktig medelklass och jag är inte riktigt som dom, men jag är inte som resten av våran familj som inte har så det skramlar i fickan ens. Du vet, det är bara det att jag inte tycker att ordet klass är så särskilt användbart. Jag är nog klasslös. Du vet jag hör egentligen varken till den ena eller den andra. Jag passar inte riktigt in. [June, 1989]

Junes kommentarer från två olika tidpunkter visar hur hon använder den kunskap hon redan har för att förstå klass. Nyckeln till hennes första definition är arbete och kamp. Hon är huvudsakligen beroende av sin mamma och definierar sig därför genom mammas arbete. I den andra kommentaren har det skert en övergång till ägande, och arbete finns inte med. Liksom i de tidigare kommentarerna är fattigdom tecknet framför andra och hon är inte fattig. June bearbetar sin klassinsikt genom att väga skillnader

och likheter mellan sig och andra. Hon inser att hon inte är lik dem som kan prata på ett annat sätt. Hon skiljer sig från båda klasserna och har inga fler egenskaper att definiera med. Därför blir klassbegreppet överflödigt för henne. Vågman och förnekande leder till att Anita disidentifierar sig:

Jag tycker bara det är dumt att försöka stoppa in människor i fack. De säger att man måste vara arbetarklass bara för att man bor i ett kommunalt bostadsområde. Jag kommer ihåg allt det där vi gjorde på kursen. Men massor av människor äger sina hus och det blir ju inget annorlunda bara för att de ligger i ett kommunalt bostadsområde. De äger dom. De är deras. Mamma och pappa äger sitt hus nu och även om pappa är arbetslös nu så blir han inte arbetarklass för det. Han ska i alla fall starta eget, säger han. Så de kan inte vara arbetarklass. Det där är bara trams. [Anita, 1989]

Anita, som fortfarande bor hos sina föräldrar, har en klar bild av vad det innebär att vara arbetarklass. För henne definieras klass av husägande och anställning.² Den kunskap hon använder kommer från akademiska framställningar, från lektioner på omvårdnadskursen. Anita motsätter sig benhårt de klassifikationer hon känner till; hon vill inte ge sig själv en position där hon kan mätas i förhållande till andra. Hennes kommentarer uppvisar en klar medvetenhet om att arbetarklass förknippas med negativa värden. De visar också att hon vet att vissa drag i hennes familjebakgrund skulle placera in henne i arbetarklassen. Hon anser att ägandet har fått större betydelse än var man bor som mått på klass. (Man bör tänka på att hon sade detta efter tio års thatcherism i Storbritannien, en period då regeringen sålde kommunala bostäder och samtidigt bedrev en långvarig och kraftfull ideologisk kampanj för att upplåna klass som social kategori men inte som social uppdelning.) Anitas värden samma förnekande står i motsats till det sällsynta bejakande av den klassidentitet som Nicky står för:

² Tretionio procent av kvinnorna lever fortfarande ensamma och arton procent bor fortfarande hemma. Detta beror på att det råder brist på bostäder som de har råd med. Två kvinnor äger dock själva sina bostäder. Sannolikhetsen att kvinnorna ska äga sin bostad ökar om de är gifta (trettioen procent). Endast ett fåtal delar bostad.

Ja. Jag tillhör arbetarklassen och det är jag stolt över. Det är alla tjejerna här på jobbet. Man måste vara där vi är med det vi får i lön. Jag står inte ut med såna där snobbar som tror att de är bättre än en annan bara för att de har nya fönster och sånt. Det ser urdumt ut. De vill inte erkänna det, bara. De är precis som oss. De är ena sarakns förtäddare, de är bara snobbiga, det är vad de är. [Nicky, 1989]

Nickys lokala kultur gör att hon kan definiera sig tillsammans med sina arbetarkamrater. Hon använder också ekonomiska kriterier. Hon arbetar som biträde på ett ålderdomshem. Liksom de övriga definierar hon sig gentemot en imaginär annan – en som här be-tecknas av fönster (nya fönster sattes ofta in av dem som hade köpt sina kommunalägda hus och ville markera att de var ägare, och därmed anorlunda) – som gör uppenbara försök att konstruera en skillnad mellan sig och människor som Nicky.³ Nickys klasspolitik ingår i en bredare och historiskt förankrad kritik inom arbetarklas-sen mot dem som trycks köpa sig ut ur sin klass (fört var det snarare förmannen än fönstren som utgjorde markören). Och det är erfä-renheten av att vara anställd som jämte ekonomiska kriterier har fått Angela att ändra sig om sin klassposition. När hon ger mig sin första kommentar går hon fortfarande på kursen och har inget eget ansvar:

Min pappa då, han har en egen fönstereputserfirma med sin brosra och han har alltid gott om pengar, inte bara åt sig själv utan åt oss också. Mamma tjänar också bra. Om jag får syn på nåt går jag bara och plockar honom. Han är skitvrek. Han ger oss vad som helst. Så vi har gott om pengar och sånt så vi är medelklass. [Angela, 1983]

Hennes andra kommentar, sex år senare, åskådliggör hur hennes position har förändrats. Hon har nu två barn att försörja på egen hand. Faderns företag gick omkull och hennes mamma förlorade sitt arbete på kemianläggningen i trakten:

³ En av de populäraste brittiska såporna, *Coronation Street*, var för inte så länge sedan satirisk mot ändringen av retrasshus: paret Duckworth, som tillhör de mest utpräglade arbetarklassparen, fick sitt hus målat i blått och gult. Ett så-dant skämt kan ses som ett symboliskt förnekande av dem inom arbetarklas-sen som försöker visa att de är anorlunda.

Jag har aldrig velat tänka på mig själv som arbetarklass, men det var ett program för inte så länge sen och det fick mig att tänka på det där. Kolla här, jag har 77 pund som kommer in varje vecka och 79 pund rullar ut. Jag klarar inte att berala skatten, vartnet och hyres-skulden. Det kan ju inte rulla ut nåt om det inte kommer in. Jag blev tvungen att gå till en advokat för de där skulderna jag drog på mig när jag fick Jenna. Utmätningsskillarna var här förra veckan. Jag var ju tvungen att köpa en del till henne. Jag hade inget. Så de drog mig inför rätta och jag fick sju dagar på mig att berala. Jag handlade för ungefär 500 pund men med räntan bråkade det iväg till 1500. Och hur skulle jag kunna berala, så de skickade hit dom. Jag har inget som är värt 1000 pund. Allting är andrahandsgrejer. Så jag sa till honom att jag har inga matror i ungarnas rum och inga tapeter på väggarna. Grannen ringde polisen. Jag har ingen telefon längre. Jag kan mina rättigheter. Och vad det här egentligen handlar om, skälet till att jag berättar det här för dig, är att det bara är löjligt att tro att jag inte är arbetarklass. Jag kan inte bli nåt annat hur fästör-nän jag än försöker vara. [Angela, 1989]

Det är ett TV-program som får Angela att börja analysera sin eko-nomiska situation på nytt. Det talar till henne om hennes liv. Hon värderar sig själv i relation till de omständigheter hon numera be-finnet sig i. För henne är den kulturella nivån där man visar klass – genom att vara fistförmän – minimal jämfört med de ekonomiska villkor hon dagligen uthärdar. Hon kan inte komma ifrån hur väl framställningen i TV-programmet stämde med hennes eget liv. June, Anita, Nicky och Angela värderade alla sig själva efter sin nu-varande position, och alla tolkade sin bakgrund och sina ekono-miska omständigheter genom kulturella klassifikationsdiskurser. Charles (1990) fann en liknande variation bland de faktorer som bidrog till att kvinnorna hon studerade kunde förstå och erfara klass. Deras förståelse var inte direkt, utan byggde på fragmentaris-ka uppfattningar hämtade från populärframställningar av klass.

Klassifikation och positioner

Även akademiska uppfattningar om klass leder till (oriktiga) fram-ställningar av arbetarklassen. De heroiska männen i Willis (1983) stude liknade inte de arga unga männen i 1950-talets populärfam-ställningar (Skeggs, 1994a). Kategorierna proletariat och bourge-

oisie har använts populärt, och att definiera klass med arbetsdelningen som grund är i både populära och akademiska sammanhang fortfarande en av de främsta klassifikationsmetoderna (se Sayer och Walker, 1992). I populära och akademiska tolkningar får status ofta ersätta klass.⁴ Akademiska metoder för att beskriva (och försöka mäta) ojämlikhet med hjälp av exempelvis sådana skalor som tillhandahålls av Registrar General [statlig folkräkningsmyndighet ö.a.] reproducerar ojämlikhetens klassifikationer genom att tilldela de beskrivna positionerna negativa och positiva värden.^{5,6} När jag inledde min forskning använde jag alla uppräkliga metoder för att försöka avgöra vilken klassbakgrund de unga kvinnorna hade. Jag samlade uppgifter om föräldrarnas yrken, familjesituationen, bostad, utbildning, yrkesambitioner, förväntansstrukturer, bidragstagande, konsumtionsmönster och fritidsysselsätningar.⁷ Det var mycket svårt att hålla reda på alla ändringar i klassmarkörerna. Föräldrarnas yrken var en särskilt flyktig sådan, familjestrukturen förblev inte alltid inakt och dessa faktorer påverkade andra markörer som bostad, konsumtion och fritid. När forskningen påbörjades var kvinnorna 16 år och de flesta bodde med familjer de var ekonomiskt beroende av. När undersökningen av-

⁴ Status artikuleras ofta som *klass*, medan jag skulle vilja hävda att statusdistinktionerna är sociala uttryck för klassförhållanden. Status är en social mekanism som uppkommer inom och genom en klassindelning.

⁵ Se t.ex. debatterna i tidskriften *Sociology* som inriktar sig på Goldthorpes (1983) tidigaste arbeten för att diskutera hur man riktigast mäter (och därmed representerar) klass. Feminister som Stanworth (1984) har påpekat att dessa representationssätt fungerar så att de utestänger kvinnor. Yrke är inte det samma som klass, konstaterar Charles (1990).

⁶ Jag minns fortfarande hur upprörda några av kvinnorna blev då de hade fått upplysningar om den skala som användes av folkräkningsmyndigheten och insåg att fädernas yrke placerade dem allra längst ner.

⁷ Detta är emellertid inte någon pluralistisk klassanalys med många variabler som tillsammans tyder på att klass håller på att bli ett redundant mått på social position. Jag uppfattar inte klassönderfaller som ett generellt fenomen (se Holton och Turner, 1989). Faktum är att mitt empiriska arbete fick mig att betrakta klass som ännu viktigare för valmöjligheter, ambitioner, fysisk flyttning och ideal än jag gjorde i början av projektet.

slutades 1992 hade många av kvinnornas familjer och ekonomiska omständigheter förändrats drastiskt (se tabellerna 5.1, 5.2 och 5.3).

Av tabellerna kan vi se att en stor del av kvinnornas mödrar var hemmafruar på heltid (21%),⁸ endast 6% av dem hade arbete vid någon av traktens fabriker, och de kunde därmed inte ge döttrarna tillgång till det informella rekryteringssystem som fabriker tillämpade. Om deras fäder: 5% hade försvunnit, 15% var periodvis närvarande (de finns med här av särskilda skäl), 8% var arbetslösa och 49% hade traditionella arbetarklassyrken. En stor grupp, 22%, hade egna företag med verksamheter som varierade från diversearbete, fönsterputsning, mekaniskt arbete, entreprenörsverksamhet och arbete inom den informella ekonomin till ett ingenjörsbolag som ägdes av fadern. De flesta av dessa fäder skulle ha varit lågutbildade eller utbildade arbetare om de hade arbetat för någon annan än sig själva. Bland de 5% av kvinnornas mödrar som hade egna företag varierade verksamheterna från registrerad barnpassning till kläddesign (där hon ägde företaget och maken var anställd). Redan dessa få siffror ger vid handen att kvinnornas mödrar inte kan fösas in i samma sociala klass som sina makar, något som Goldthorpe (1983) ständigt har hävdat att man måste göra och Stanworth (1984) har kritiserat, eftersom graden av yrkesarbete bland mödrarna är hög och mödrarnas bidrag till familjeinkomsten var betydande, i synnerhet i de fall där fadern var helt eller delvis frånvarande eller saknade arbete. Och fäder med darriga egna företag passar, liksom helt eller delvis frånvarande fäder, illa in i Registrar Generals kategorier, i synnerhet när det är modern som är huvudförsörjare. Numera utgör sådana klassheterogena familjer 39% av de brittiska familjerna (Wright, 1989).⁹ Alltsammans var betydligt mer komplicerat än någon enkel skala medgav.

⁸ Alla mödrar som var hemarbetande hade tidigare varit ute på arbetsmarknaden. Den högre graden av deltagande på arbetsmarknaden tyder på att många i denna kategori kommer att få anställning på nytt.

⁹ Men även detta betor på hur man använder siffrorna. Graetz (1991) hävdar att antalet förmodligen är mindre på grund av tidigare undersökningsarens stöbenthet.

Tabell 5.1 *Kursen med bennärdsinriktning (29 elever), 1983*

Moderns yrke	antal	Faderns yrke	antal
Hushållerska/matbespisning	9	Traditionell arbetarklass (RG IIIb-V)**	13
Hemmafru	6	Arbetslös	1
Affärsbiträde	4	Kontorist (RG IIIa)**	3
Föreläsare/avdelnings- sköterska på äldreomsorg	3	Egen företagare	12
Sekretärer/kontorist	2	Frånvarande	1
Fabrikarbetare	2		
Egen företagare	2		
Summa	28*	Summa	28*

* En elev saknade föräldrar

** Registrerar Generalis klass IIIa betecknar kontorsarbete och lägre övervakningsfunktioner som inte innefattar kroppsarbete; IIIb är kroppsarbete som kräver utbildning; IV är kroppsarbete som kräver lägre utbildning och V är kroppsarbete som inte kräver någon utbildning alls. Arbetarklassen sägs vanligen utgöras av klasserna IIIb-V, även om det råder delade meningar om IIIa, se Goldthorpe, 1983.

Anmärkning: Det totala antalet elever är 83 i tabellerna 5.1, 5.2 och 5.3.

Tabell 5.2 *Kursen med sjukvårdsinriktning (23 elever), 1983*

Moderns yrke	antal	Faderns yrke	antal
Hushållerska/matbespisning	5	Traditionell arbetarklass (RG IIIb-V)*	11
Hemmafru	4	Arbetslös	4
Affärsbiträde	2	Kontorist (RG IIIa)*	4
Sköterska/sjukvårdsbiträde	8	Egen företagare	4
Sekretärer/kontorist	1	Frånvarande	3
Fabrikarbetare	3		1
Summa	23	Summa	23

* Registrerar Generalis klass IIIa betecknar kontorsarbete och lägre övervakningsfunktioner som inte innefattar kroppsarbete; IIIb är kroppsarbete som kräver utbildning; IV är kroppsarbete som kräver lägre utbildning och V är kroppsarbete som inte kräver någon utbildning alls. Arbetarklassen sägs vanligen utgöras av klasserna IIIb-V, även om det råder delade meningar om IIIa, se Goldthorpe, 1983.

Tabell 5.3 *Kursen med social inriktning (31 elever), 1983*

Moderns yrke	antal	Faderns yrke	antal
Hushållerska/matbespisning	8	Traditionell arbetarklass (RG IIIb-V)**	13
Hemmafru	8	Arbetslös	1
Affärsbiträde	2	Kontorist (RG IIIa)**	3
Föreläsare/avdelnings- sköterska/sjukvårdsbiträde/ Föreläsare	5	Egen företagare	12
Sekretärer/kontorist	5	Frånvarande	1
Fabrikarbetare	0		
Egen företagare	2		
Summa	31	Summa	30*

* Fadern till en av eleverna var död

** Registrerar Generalis klass IIIa betecknar kontorsarbete och lägre övervakningsfunktioner som inte innefattar kroppsarbete; IIIb är kroppsarbete som kräver utbildning; IV är kroppsarbete som kräver lägre utbildning och V är kroppsarbete som inte kräver någon utbildning alls. Arbetarklassen sägs vanligen utgöras av klasserna IIIb-V, även om det råder delade meningar om IIIa, se Goldthorpe, 1983.

Det var betydligt enklare att identifiera kvinnorna genom vad de inre var. De var inte medelklass enligt några kulturellt och ekonomiskt grundade definitioner (se Savage m.fl., 1992). Det var inte troligt att de skulle försätta på någon högre utbildning;¹⁰ de hade starkt begränsade möjligheter att få arbete på den primära arbetsmarknaden;¹¹ deras kulturella kunskaper och preferenser tillhörde definitivt inte finkulturen. Deras fritidsaktiviteter och konsumtionsvanor överensstämmer inte med de beskrivningar Savage m.fl. (1992) ger av medelklassen. De befann sig aldrig i en position där de kunde bortsä från pengar, vilket enligt Lamont (1992) och Bourdieu (1986) tillhör det mest kännetecknande för den övre medelklassen. De befann sig aldrig i en position där de kunde ska-

¹⁰ Från början hade ingen av kvinnorna några ambitioner att utbilda sig vidare när de gick ut omvårdnadskurserna. Efter väldiga diskussioner och en utflykt till ett universitet påbörjade faktiskt tre av dem högskolestudier i sociologi.

¹¹ Genom vårdarbete och internutbildning arbetar en av kvinnorna numera som lärare i medicinska system. Två av dem som gick högre utbildningar arbetar som kvalificerade socialarbetare.

pa distans till livets nödtorft, vilket enligt Bourdieu (1986) är ett sätt att skapa distinktioner. Svårigheten att hitta en fungerande definition är en motsvarighet till deras svårigheter att beskriva sig som tillhörande arbetarklassen.

Klasspositioner och klassidentitet är emellertid inte samma sak. De unga kvinnorna visste mycket väl vilken deras »plats» var men de försökte hela tiden ta sig därifrån. Bourdieu (1987) hävdar att de dispositioner som förvärvats genom att man haft en viss social position i ett socialt rum betyder att den som har en bestämd position anpassar sig efter denna: att veta sin plats måste alltid innebära att veta andras plats (Goffman, 1959). Men vad Bourdieu aldrig redogör för är hur det går till när man antingen utför *eller* motsätter sig en sådan anpassning. Anpassningen kanske aldrig kommer till stånd. Det kanske aldrig uppstår någon överensstämmelse mellan positioner och dispositioner (McCall, 1992). När en position inte ger legitimitet – som t.ex. Vita sexualiserade arbetarklasskvinnor – och därmed inte heller något symboliskt kapital, sker kanske ingen anpassning. De kan inte anpassa sig till att tillhöra den kategorin. Detta blev uppenbart när jag såg att kvinnorna ständigt betonade hur de genom förbättringar rörde sig bort från kategorin arbetarklass.

Blå bättre och passera som något annat

Första gången jag hörde någon lägga en sådan tonvikt på förbättring var när jag intervjuade mödrarna och många av dem visade sig vara angelägna om att deras döttrar skulle se till att få ett bättre liv. Förbättring är ett sätt att ge sitt kulturella kapital högre värde utanför det lokala området. Det innebär att kapitalet går att omsätta i ett större sammanhang. Utbildning var det medel som stod till buds för att omvandla deras omvårdnadskapital till en ekonomisk resurs på arbetsmarknaden; användningen av femininitet var det medel som stod till buds för att försöka skaffa sig framtida tillgångar genom äktenskapsmarknaden. Berättelser om förbättringar kom att få allt större betydelse under forskningens gång. Berättelserna anknöt till många skilda aspekter av deras liv och handlade i grunden alltid om hur kulturellt kapital skapades, ackumulerades

och/eller visades upp. De ville och/eller ägnade sig åt att förbättra sitt utseende, sina kroppar, sina själar, sina lägenheter/hus, sina förhållanden, sin framtid. Genom förbättringsdiskursen konfigurerades klass, eftersom de för att bli bättre måste ange skillnaderna mellan sig själva och dem som inte kunde eller ville förbättra sig. De gjorde ständigt jämförelser mellan sig själva och andra, och efter hand skapade de distans, distinktioner och smak. Som Bourdieu (1986) säger, förökar sig distinktioner hela tiden. Kvinnorna kände tydligt vad de inte ville vara, men var inte lika säkra på vad de ville vara. Den kunskap de hade tillgång till för att kunna mot-sätta sig att klassas som arbetarklass grundade sig på framställningar i media och undervisning och på en begränsad kontakt med medelklassmänniskor. De medelklassmänniskor de stöter på befinner sig vanligtvis i någon auktoritetposition (t.ex. lärare, läkare eller socialarbetare). Press (1991) konstaterar i sin forskning att det huvudsakligen var genom TV de arbetarklasskvinnor hon intervjuade hade lärt sig något om medelklassens livsstilar. Kvinnorna i min studie lever ut sin önskan att inte uppfattas som arbetarklass i sina kroppar, sina kläder och (om de inte bor med sina föräldrar) sina hem.

Kroppen och de kroppsliga dispositionerna bär samhällsklassens markörer. Som Bourdieu (1986) påpekar är kroppen den mest odiskutabla materialiseringen av den smak som tillhör en klass. Kroppar är de fysiska platser där klass-, köns-, ras-, sexualitets- och åldersrelationer möts, förkroppsligas och utövas. En respektable kropp är Vit, avsexualiserad, hetero-feminin och ofast medelklass. Klass kodas ständigt genom kroppsliga dispositioner: kroppen är den mest allestädes närvarande klassbetecknaren. Femininitetskraven är sådana att en idealfemininitet kräver en radikal kroppsvandling som nästan alla kvinnor är dömda att misslyckas med, och därmed läggs skam ovanpå deras brister (Bartky, 1990). När detta förs samman med klass, sexualitet och ras ställs de inför en enorm mängd styrande föreskrifter. Detta framgår tydligt av kvinnornas kommentarer om den fruktan de känner inför andras kroppar när de inte vill vara som dem. Att någon släpper kontrollen och ansvarar för sin kropp (de kallar det att »släppa tagen») var ett dominerande tema i deras distanseringstraktater:

Du vet man ser dem gå omkring på stan, störtfeta, med florigt hår, illaluktande kläder, loriga ungar, du känner nog till typen, cimp-linbyxor och hela köret, de bryr sig helt enkelt inte om nånting längre, sån skulle jag aldrig kunna bli. [Therese, 1983]

Den här bilden är inte helt olik de vanligaste sätten att framsälla arbetarklasskvinnor. Sådana framsällningar har dokumenterats av Rowe (1995) och tas upp i kapitel 6 och 7. Therese vill visa hur stort avståndet är mellan henne och dem, och det samma gäller Marie:

En kvinna borta där vi bor ser ut precis så där, vi kallar henne Hilda¹² för att hon håller på så, jo, hennes gubbe lämnade henne och hon blev jätreupprörd och förvånad också, ja, faktiskt förvånad, jag blev då inte förvånad, jag blev inte förvånad, jag skulle inte bli det minsta förvånad om jag såg ut som hon och han stack ifrån mig. [Marie, 1983]

Plikten att sköta sitt utseende för heterosexuella relationers skull tar sig, som Holland m.fl. (1991) har dokumenterat, klass- och (genom sin frånvaro) rasspecifika uttryck:

Jag gillar att hålla mig i förm. Jag tycker det är viktigt att ta hand om sig själv. Går man omkring och ser helfet och skabbig ut tror folk att man inte bryr sig om nånting, varken sig själv eller andra. Jag menar bara, hur kan man bry sig om nåt om man är beredd att låta kroppen bli förstörd. [Wendy, 1989]

För Wendy är kroppen bärare av klassmarkörer, den bär hennes syn på sig själv och den hon vill att andra ska se henne som. Den är en yttre signal som berättar för andra att hon bryr sig. Den möda och de investeringar hon lägger på kroppen liknar de mödor Sneedman (1986) beskriver; de fungerar som jagbeskrivare. Wendys kropp är en märkt kropp, märkt av klass (och ungdom; de här kommentarerna fälldes med unga kroppars självförtroende, när de var 16):

Vi går ner till [X: närmaste gymmet] allihop och tränar aerobics. Det är verkligen jättekul. Vi är där hela kvällarna. Det finns en del tanter

¹² Namnet »Hilda» kommer från rollfiguren Hilda Ogdén, som var en karikatyr på paralogisk arbetarklass i såpan *Coronation Street*.

där som man inte tror är sanna. De är enorma. Hela deras tränings-tid går åt till att flytta sig från ett ställe till ett annat. [June, 1983]

Ja, de kommer alltid försent, det är jättelustigt. De blir illröda. Inre bara röda, jag menar verkligen illröda och mor slutet håller de på och flämjar och flåsar allihop. [Darren, 1983]

Egentligen är det usorligt, liksom om de hade tränat aerobics från början skulle det ha varit lätt och de skulle aldrig ha blivit sådär. Kroppen är ju det enda man har som verkligen är ens eget. De kan till och med ta ifrån en kläderna man har på sig men kroppen har man med sig hela tiden. Den är ens egen och man måste sköta om den. [Julie, 1983]

De här kommentarerna tyder på att kvinnorna betraktar och investerar i sina kroppar som ett slags kulturellt kapital. Kroppen är deras medel att berätta för andra vilka de är. Julie pekar träffsäkert på vilket possessivt förhållande hon har till sin kropp; hon anser att den person som bor i kroppen äger och investerar i den. De reglerar sina kroppar för att se till att de inte ska kunna uppfattas som personer som inte bryr sig, eller inte kan bry sig. Femna beräknar orrlighet; social rörlighet är mindre sannolik i en fet kropp, hävdar de. Douglas (1997) konstaterar att kroppen är den främsta metatören för politisk och samhällsordning. Den arbetarklasskropp som signaleras genom fetma är en kropp som helt har gett upp hoppet om »förbättring», om att bli en medelklasskropp. Den tas för vad den är: en arbetarklasskropp bortom den kontroll och disciplin som krävs för att delta i sociala och kulturella byresaffärer. Historiskt har, enligt Bourke (1994), den Vita arbetarklasskroppen faktiskt sett påtagligt annorlunda ut än medelklasskroppen eftersom den var kortare och inte lika frisk. Den är fortfarande mindre frisk och lever sannolikt inte lika länge; även om de uppenbara skillnaderna är mindre skickar kroppar fortfarande ut signaler om klassillhörighet (se Black-rapporten, 1982; Benzvale m.fl., 1995; Joseph Rowntree Foundation, 1995). Bourdieu (1986) hävdar att kroppens dimensioner (volym, längd, vikt), kroppens form (rund eller kantig, stel eller smidig, rak eller krokig) och kroppstyp (uttryckt genom hur man behandlar den, sköter om den, ger den mat och underhåller den) avslöjar de alla djupaste klass-, köns- och

rasdispositionerna. De texter som handlar om klass, femininitet, sexualitet och ras skapar tillsammans bilden av en respektabel kropp. En sådan kropp är en som blir omhändertagen. Detta är omsorg om sig själv för sin egen och för andras skull, en metod för att individiden ska få herravälde över sig själv (Foucault, 1988). Men det är också en metod för att avböja klassifikation och förhindra att kulturellt kapital flödar ut ur kroppen.

På kroppens yta kan distinktioner tecknas. Färdigheter och mödor som att klä upp sig och måla sig används för att visa upp begäret att passera som något annat än arbetarklass. Armstrong och Tennenhouse (1987) konstaterar att borgerliga kvinnors begär tidigare i historien alltid varit kodat med respektabilitet (genom kläder, litteratur och visuella konstarter). Klass betecknas av att man genom elegans och förfining dissimulerar sin arbetarklassstillhörighet och simulerar medelklassstillhörighet. Drömmen om »den andra» (medelklasskvinnan, den eleganta och förfinade) blir en del av det egna jaget som konstrueras. Så gör till exempel Mary klara distinktioner mellan sig själv och andra kvinnor och hävdar rent ut att hon är respektabel. Det är så här hon talar om klass:

Mary: Jo jag klär upp mig, jag klär upp mig, jag säger att jag vulgar till mig men jag är inte vulgär. Karen ringer upp och säger: »har du vulgat till dig i kväll?» Jag vet att det finns vissa saker jag inte kan ha på mig för att de är för vulgära, som minikjolar, de är vulgära. Jag kan bara inte ha dem, de är inget för mig, de passar inte mig. De är inte jag bara, de är inte min stil, de är inte jag, de är... Jag har kläder med klass. Jag vill inte låta snobbig men jag gillar klassiska klänningar, såna som inte blir omoderna. Jag väntar mig att de ska hålla i fem år. Jag får jämt kommentarer om det. John kommenterade det faktiskt på min fest. Jag hade på mig en lång röd kjol och en blus och han sa: »du ser så elegant ut, du ser helt annorlunda ut.» Det var en tjej där på festen som hade minikjol och en åtsmitande överdel och alla karlarna kollade in henne och jag sa till John att jag borde ha satt på mig min minikjol och den lilla tajta urringade och då säger han att nej, du är så elegant... jag tycker om att se bra ut, jag gillar att ha på mig sånt som ingen annan häromkring nånsin kommer att sätra på sig. Jag gör av med mindre pengar nu sen jag fick huset, nu köper jag en klänning för 70 pund eller nåt sånt varje halvår. Hellre det än 20 pund för en ny minikjol varenda månad.

Bev: Vilken bild är det du har?

Mary: Jag vet inte, jag har alltid velat vara annorlunda. Man ser dom andra häromkring i samma kläder allihop. Mina kläder talar om att jag är annorlunda. Jag tror att mina kläder talar om att jag är respektabel. Jag gör det nog utan att tänka på det. Jag är inte medveten om det, halva tiden funkar det om jag slänger på mig ett par byxor och en blus... Sen träffade jag en tjej jag inte hade sett på årtal och hon sa du ser verkligen elegant ut. [1991]

Mary konstruerar uppenbarligen sig själv som annorlunda, som respektabel. Detta bekräftas av andras reaktioner (och i det här fallet inte av imaginära medelklassandra) som bidrar till att bekräfta att hon skiljer sig från andra. (Jag använder med avsikt inte ordet legitimerar eftersom hennes vänner inte besitter den symboliska makten att legitimera hennes symboliska kapital; bekräftelsen är lokal.) Mary använder kläder som en vokabulär som förmedlar moraliska egenskaper. Hollander (1988) konstaterar att klädespersedlar faktiskt urrustas med abstrakta beståndsdelar som hör hemma i den moraliska och sociala ordningen. Modet – vanligen en form av kulturellt kapital för arbetarklassen (se kapitel 6) – offras för att en medelklassrespektabilitet ska kunna signaleras. Kläder blir för Mary ett medel att göra en bild av sig själv, en bild av hur annorlunda och respektabel hon är. Genom klädseln kan hon identifiera den andra och identifiera sig med denna andra. Klädseln är en av de företeelser som Mary använder för att visa att hon känner till vad smak är:

Smaken är den praktiska operator som får ting att transmuteras till distinkta och distinktiva tecken, kontinuerliga fördelningar till distinkta och distinktiva tecken, kontinuerliga fördelningar till distinkta och distinktiva tecken, kontinuerliga fördelningar till distinkta och distinktiva tecken; den lyfter de skillnader som finns inskrivna i kropparnas fysiska ordning till de signifikanta distinktionernas symboliska ordning. (Bourdieu, 1986:175)

Uttryck som »kläder med klass», »elegant» och talet om anti-mode ger tillsammans en bild av vad det är att inte vara arbetarklassig, en bild som dagligen reproduceras av damtidningarna utan att direkt beteckna klass. Mary är snabb att ta avstånd från det vulgära – tecknet för arbetarklasskvinnan. När Mary »sätter på sig» bilden är

der en bild som förenar kön, ras och klass. Hon vill ge sig själv positionen som respektabel Vit medelklasskvinna, för att vinna denna kvinnas värde och legitimitet. Elegans är dock ett ord som låter glamourören finnas kvar.¹³ Att vara elegant är inte att bli helt avsexualiserad; det är snarare så att hon gör det med klass (medelklassigt). Marys kommentarer tyder också på att kläderna, precis som den omskötta kroppen, stod för ett »jag». Mary låter bli att klä sig i minikjolar eftersom de inte är hennes stil, de är inte hon. Elias (1991) skulle säga att detta ingår i en långvarig trend, som pågått ända sedan femtonhundratalet då tanken att det fysiska utseendet representerade den inre karaktären började utvecklas. Detta har fått somliga författare, till exempel Finkelstein (1991), att hävda att självkänslan är förkroppsligandet av den representerande fiktionen av ett jag. Den är ett jag som gets en sul och gör det möjligt för kvinnorna att visa hur annorlunda de är jämfört med andra. De använder imaginära andra dialogiskt för att skapa avstånd till kända andra. Att hirta tecken för hur annorlunda hon är och investera i sig själv har blivit en besatthet hos Jane C:

Jag har just köpt mormors present, det är Monet-smycken. Bra grejer. Jag har börjat köpa julklappar. Jag har köpt den här sammetskappan, det är Pamplermousse. Den är bara från en katalog – den där bliegan till Freemans – den kostade bara 50 pund, inte fodrad eller nåt. Jag blev helt galen, bara. Jag gick till Hobbs i Manchester och köpte två par skor och hittade ett par saker på Next och mössor och en träningsoverall, Adidas: ingen glansig nylon, det är bra kvalitet. Förr kunde jag impushandla för en massa pengar men nu gillar jag inte det längre, när jag handlar nu går jag hem och tänker över det. Ibland kändes det som om jag inte var min egen och jag kom hem med alla möjliga fäiniga saker som jag aldrig skulle ta på mig. Det var som om jag inte ägde mig själv. [Jane C, 1991]

Att ha rätt märken blir för Jane C en konstruktion av »rätt» (i motsats till »fel»). Hon vet, till exempel, att Freemans är fel men ursäkt-

rar sig med att det är billigt. Med varje föremål följer ett märke som beräknar att hon vet och att hon är annorlunda. Det ingår i en kunskapsprocess. Jane C kommer inte att skämma ut sig eftersom hon vet vad hon ska göra med sina pengar, även om hon säger att det inte var så förr i tiden. Jane C:s begär att äga de rätta föremålen innefattar henne själv. Hon vet vilka kläder som är tecken på arbetarklassighet, exempelvis glansiga träningsoveraller i billiga material, och hon är noga med att markera ett avstånd till dem. Kläder och föremål upplevs inimit: de betecknar personens värde. Detta handlar inte enbart om att vara annorlunda utan också om att avleda associationer med negativt värde. Det finns sätt att skydda sig mot och ta avstånd från det patologiska och värdelösa. Kontrollen av märkesnamnen kan tyckas vara triviala, men som Steedman påpekar angående sin mors begär efter olika föremål:

Det finns inget begärsspråk som kan få det min mor önskade sig att framså som något annat än högst trivialt; i själva verket finns det inget språk som inte låter den bokstavliga klassaccenten lysa igenom. (1986:113)

Steedman beskriver sin mors önskningsar som materiella språngbräddor för att komma undan. För Jane C sträcker sig detta längre än till kläder. Hon vill markera sin distinktion och passera som *icke-arbetarklass*, inte bara genom konsumtionsvaror och -varor, utan också genom aktiviteter som bär medelklassens märke, till exempel opera:

Jag har förändrats väldigt mycket. Jag går på opera nuförtiden [generat skatt]. Skrattar inte [det gjorde jag inte]. Det är sant. Jag såg *Car-men* för två veckor sen. Jag åkte till Birmingham med mamma och mormor. Vi tänker gå på *Porgy and Bess* men det sägs att den är väldigt tung. Jag gillar bara musiken, jag fattar inte vad som händer i de där som är på andra språk men musiken blir man så berörd av, och sen ska vi gå på *Disney on Ice*. Jag är verkligen en helt annan person. Jag gillar klassisk musik. Jag lyssnar på klassiskt på radio när jag är hemma. [Jane C, 1992]

¹³

Detta har också med ålder att göra. När Mary var yngre bekyrnade hon sig (liksom många av de övriga) mest om att vara trendig. Trendighet är förknippat med ungdom. Att ha på sig kläder som ansågs vara förknippade med betydligt yngre kvinnor uppfattades som nästan lika illa som att vara vulgär.

Jag anger det generade skrottet för Jane C kände sig inte alldeles väl till mods när hon berättade detta för mig.¹⁴ Hon ville att jag skulle veta det, i synnerhet eftersom jag hade ställt frågor om klass, men hon var osäker på hur jag skulle reagera. Problemet med att passera som något annat är att man kan bli uttrappad. Jane C är medveten om att det finns hierarkier inom operavärlden, vilket framkommer när hon säger att *Porgy and Bess* är »tung» och när hon sätter den omedelbara vällust hon känner (musikens sätt att beröra henne) högre än det (bland medelklassen) vanliga distanserade analytiska sättet att förstå opera. Hon känner att hon måste försvara denna vällust. Hon är dialogiskt medveten om att hennes smak kanske inte väcker gillande, även om hon nämner det för att beteckna att hon skiljer sig från andra. Att försöka passera som medelklass, att bli accepterad i en annan grupp, att veta hur man gör för att bli accepterad, skapar stor ångslan hos dem som hoppas på att passera. Och passerandet får kanske inget stöd hos andra eftersom det innebär en outalad kritik mot dem man fjärrar sig från och som inte vill försöka passera. Eftersom kvinnorna använder sig av olika framställningar för att få reda på vad det innebär att tillhöra medelklassen hänger de upp sig på tanken att de genom att framställa sig själva på samma sätt kommer att uppnå liknande resultat. Men framställningar är inte dispositioner. De är symboliska framträdelseformer som uppkommit ur strider om kulturellt kapital. De ingår i ett betydligt större nätverk och kan endast få värde när de omvandlas till symboliskt kapital. För att kunna omvandla dem till symboliskt kapital måste man ha tillträde till makrens nätverk; man måste legitimeras av dem som har makt. Kvinnorna kan aldrig få till det »rätt» eftersom de inte har tillgång till den mängd kunskap och historia som skulle kunna göra det möjligt för dem att veta vad det egentligen betyder att få till det rätt.¹⁵ En av svårig-

¹⁴ Och det gör inte jag heller när jag berättar detta för dig. Hur du reagerar beror på vilka positioner du har. Men Jane C:s kommentar är ett exempel på problemen med att representera människor som inte tillhör medelklassen. De kan bli bedömda från en annan kunskapsposition och därigenom uppfattas som bristfälliga.

¹⁵ Detta är ett delikat metodologiskt problem för forskare som inte har den historiska och kulturella medelklassförståelse som behövs för att veta vad det

heterna med att försöka lägga sig till med kulturella föremål, attityder och värderingar som inte är direkt tillgängliga från en arbetarklassposition är att detta även innebär att lägga sig till med de medelklassprentioner som har betraktats som löjväckande. Enligt Bourdieu (1986) uppfattas vissa praktiker som pretentiösa på grund av den påtagliga diskrepansen mellan ambition och möjlighet. Att försöka passera är att visa upp sina ambitioner och hur svårt det är göra dem möjliga.

Att passera har inget att göra med ironisk imitation (något som har föreslagits i samband med Svartas försök att passera; se Bhabha, 1994) eftersom det finns en önskan att tas på allvar, eftersom försöket att passera talar från en maktlös och otrygg position. I denna bemärkelse är deras försök att passera inte något slags uppstudighet; de är snarare dissimuleringar, framföranden av en önskan att inte vara, en önskan att inte behöva skämmas, en önskan att legitimeras. De förskjuter inte medelklassens ställning som det normala, så som bögar och lesbiska som passerar kan förskjuta heterosexualiteten. Inte heller är passerandet lustfyllt för dem, så som en sexuell förklädnad eller en förklädnad till det motsatta könet kunde varit. Ett icke-ironiskt passerande väcker ångslan och osäkerhet.

Alla kvinnorna kan inte lägga ner tid, energi och pengar på att koncentrerat bygga upp en framställning av sig själva, men även i de fallen förekommer disidentifikation med patologiserade tecken på arbetarklassighet:

Bekymrar mig inte så mycket om hur jag ser ut numera, inte som när jag var sexton. Det känns som ljustår bort. När jag var ensamstående kunde jag måla mig och fixa till håret, men nu bryr jag mig inte om det. Jag har aldrig varit mycket för makeup för jag behöver inte så mycket. Och förresten går vi aldrig ut så det är ingen idé. Jag vet inte jag har alltid sett så sliten ut. Vi går allihop hem till mamma när vi ska till frissan, Shirley hon går dit och vi träffas allihop. Jag lägger aldrig ner pengar på mig själv. Jag får saker på min födelsedag

egentligen innebär att »få till det rätt». Forskaren har dock större tillgång till personer som »får till det rätt» hela livet, och kan därför använda denna »nya» kunskap för att bedöma hur andra håller måttet.

och till jul med och om jag gick ut och kom hem och sa till Peter att jag har sett en uträcker möja – det är väldigt sällan, jag säger när sista – då skulle han säga värd dig om och säga gå och köp den. Men det är sällan jag bryr mig om det. När det gäller kläder får man låta andra komma i första hand. *Jag har bra och fina kläder och det är huvudsaken. De är fina. Jag håller mig ren. Jag är alldeles nöjd med att gå omkring i jeans och joggingbyxor och det gör jag nästan jämt. Det ska vara bekvämt. Men visst kan jag få lust att gå ut och bli nära av allihop, när barnbidragen kommer på månaden går jag ner på stan men först tänker jag ut vad jag ska köpa åt de där båda [barnen] »89 pund och 80 pence» för två – det får de inte ens skor för. När de går till skolan går jag till Clarks.⁵⁶ [Linda, 1992; kursiv tillagd]*

Det viktiga för Linda är inte att useendemässigt skilja sig från andra, utan att kunna hävda att hon har en respektabel disposition. Hon saknar det kapital (ekonomiskt, kulturellt, socialt och symboliskt) som krävs för att investera i yttre distinktioner, men hon har ett utbildningskapital i »omvårdnad» som gör att hon kan legitimera sin distinktion. Att få ha en jordning gjort är för Linda mer ett ungdomsmedium än ett sätt att framställa sig som annorlunda. Men hon vill gärna visa att hon är annorlunda på vissa sätt och att hon är respektabel. Att Linda inte investerar i sig själv kan bero på att hon befinner sig mycket mer sällan i det offentliga rummet än Mary och Jane C; hon utsätts inte lika mycket för extern granskning. Men det är också så att hennes investeringar har ändrats. De har överförs till barnen, som nu ska bära dem åt henne. Hon ger dem allt kulturellt kapital hon kan förmedla. Hon bryr sig främst om att ordna det bra för sina barn. Engagemanget flyttas från uppvisningar av den egna distinktionen till uppvisningar i att göra det rätta. »Det rätta» betyder, som man kanske minns från kapitel 4, att passa in i klassnormer som grundar sig på olika finansiella och moraliska ekonomier. Här innebär det att köpa rätt saker. Lindas eget useende är mindre viktigt än att hålla rätt standard när det gäller barnen. Detta är ännu viktigare för Jane M som står under offentlighetens granskning och tar sig in i medelklassens sociala rum genom att skicka sin son till en privat förskola i en välbärgad förort till Manchester:

⁵⁶ Clarks är ett dyrt skofabrikat som sägs göra förmuftiga slitsvarka skor.

Jane M: Jag kommer alltid i sista hand när det gäller kläder. Jag har på mig samma kläder dag ut och dag in och de [barnen] har olika kläder varenda dag och massor av leksaker och deras sovrum är städade. Så vi vill att de ska få de alla bära, om det är till dom oroar han sig inte för vad det kostar. Jag hinner aldrig måla mig, folk får ta mig som jag är. Med mammorna på skolan skulle jag inte kunna tävla när det gäller kläder, med deras designermärken och sånt, jag känner inte ens igen dem. Jag anstränger mig faktiskt lite för jag vill ju bli accepterad så jag brukar faktiskt byta om när jag åker och hämtar honom. Jag skulle aldrig åka dit i min slätsiga joggingoverall som jag nästan bor i. Jag försöker verkligen.

Bev: Handlar det här om samhällsklass?

Jane M: Jag vill inte att de ska titta på en och säga att de där, de är fattiga, och det kan ju slå tillbaka på barnen och då får de inte komma hem till de andra och leka så det skulle inte vara bra för dem. Men vill ju bli accepterad. (1992)

Jane M är mer upprägen av att försöka passa in i medelklassen än av att förevisa att hon skiljer sig från arbetarklassen. Tonvikten har förskjutits. Useendet förefaller vara rent funktionellt för Jane M men hon måste ändra det inför en möjlig extern granskning så att hon inte drar vanära över sin son. Den skam hon känner över sin sociala position är inte olik den skam som en tydligt visad sexualitet ger upphov till (se kapitel 7). Hon är mycket medveten om att hon tillhör en annan samhällsklass. Denna medvetenhet föranleder inte av någon imaginär annan eller av några framsättningar av klass, utan av hennes erfarenheter av medelklassrinnor. Hon vet att de har makt att döma och få hennes familj att känna skam. Och skam är, som Scheff (1994) påpekar, den mest sociala och mest reflexiva av alla känslor: Jane M är medveten om att familjens pengar och kulturella investeringar är till för barnen, inte för henne själv. Hennes barn får det bästa så att ingen ska kunna uppträcka att de är fattiga, arbetarklass (som hon en gång i tiden uppträckt att hon själv var). Hon vill inte riskera sina barns förmåga att dra nytta av förskolan – utbildningskapitaler – som de siver för att ge dem.

Distinktionsuppvisningar och platser att investera i åstadkommer man inte bara genom kroppar, useenden, barn och fritid.

Varje plats blir en markör. Hemmet blir en viktig plats för att kreativt åstadkomma en uppfattning om sig själv (och ibland om sin familj) genom att använda och organisera konsumtionsvaror (se Carter, 1990). Hemmet är en viktig plats för att visa upp kulturella investeringar. Hemmen blir också en plats för skuldåkslor eftersom de kostar så mycket att ställa i ordning. När kvinnorna visade mig sina hus, garderober, kök, skivsamlingar och så vidare, kom de nästan hela tiden med ursäkter för sakerna de visade mig:

Vi skulle verkligen vilja ha riktiga antikviteter men de kostar så mycket och de är inte lika stabila som de här möblerna. Så det här får duga tills vi får råd med något bättre. För min del föredrar jag det här framför nåt som antagligen är fullt av insekter. [Janet, 1986]

Här uttrycker hon en kännedom om att man borde föredra antikviteter och att det är de som är »riktiga», men även en tveksamhet rörande gamla möblers ålder, stabilitet och hygien. Janet är fångad mellan dessa båda diskurser, mellan talet om hygien och talet om antikviteters äkthet. Det förra används för att minska det andras tyngd. Janet vet vad hon föredrar, men hon vet också vad hon borde föredra:

Jag vet att det är meningen att man ska ha riktiga målningar på väggen, men jag älskar de här tryckta planscherna [Athenas balettdansöret]. Jag tycker bara att priserna på riktiga målningar är löjliga och ärligt talar har vi annat att lägga våra pengar på. [Janet, 1986]

När vi flyttade in var köket helt i vit plast, direkt från MFI så vi rev ner alltihop med en gång. Jag sa ifrån ordentligt, jag sa att det där billiga skräpet ska vi inte ha här inne. Köket kostade en förmögenhet men jag älskar det och jag älskar att vara här. Men för att räta till det här inne fick vi tyvärr inte råd att göra nåt annat, så jag är ledsen men resten av huset är rätt trist i jämförelse. Jag tror jag skulle vara här hela tiden om det bara gick. Det är mitt rum. Vi skulle ha gjort i ordning resten också men med all den där övertaligheten på ICI [Imperial Chemical Industries ö.a.] just nu måste man vara försiktig. [Darren, 1992]

En massa av grejerna här inne är bara skräp som jag har fått av familjen. Det är liksom sädär att jag tänker verkligen inte ha kvar den där soffan tills jag dör. Vi grälade väldigt om den först. Jag sa att den

ränker jag inte ha här inne, i mitt hem. Morsan, hon sa att vem rodde jag att jag var, hon sa att jag kunde sitta här på bara golvplanerna. Hon sa att jag inte skulle få den när jag inte ville ha den. Men jag var ju tvungen att ha något att sitta på, eller hur. Så hon gick med på det till slut. Det är som lädorna däruppe, de är hemska, tänkte du på dom? De borde egentligen inte vara här men jag hade ingenstrans att lägga mina saker. [Janice, 1989]

Vi ville köpa allt nytt när vi flyttade in, men med allt vad bröllopet kostade så gick det bara inte. Jag var jätteledsen först, jag skämdes när det skulle komma folk hit och se grejer som alla andra hade slängt, men vi byter ut en sak i taget. Men det ser lite konstigt ut, tycker du inte det? [Sharon, 1986]

De kommentarer jag tagit med här är uttryckta som frågor i behov av godkännande eller som påståenden som väntar på att bli motsagda. Alla kvinnorna visar att de vet att saker och ting kan göras på ett annat och högre värderat sätt och att de själva ännu inte nått dit. Den glädje de känner över sina hem och den tid de lägger ned på dem bryts ständigt av deras kännedom om en dömande extern annan, varigenom de blir sina egna övervakare, det som enligt Bachtin (1991) är en dold polemik – den överordnade andres »bevakning». Detta är inte helt olik det som framkom i Ann Grays (1992) studie, där kvinnornas reaktioner på TV-program alltid förmedlades genom populismdiskursen. De var medvetna om vad som ansågs tillhöra god respektive dålig smak och styrde sina reaktioner i enlighet med det.

Övervakningen täcker inte bara vad kvinnorna konsumerar utan också hur deras arbetsinsatser används för att förvandla dessa konsumtionsvaror till en estetisk disposition. Det är sina praktiker för inköp och skapande de värderar på grundval av andras tänkta omdömen. De positionsbestäms av möbler och målarfärg. När det kommer in en besökare i huset ser de sin allra intimaste omgivning genom den andras ögon och ber om ursäkt. De tvivlar hela tiden på sitt eget omdöme. Detta är den emotionella klasspolitiken. De kan aldrig få den förvisning om att göra rätt som är något av det

⁷ En av de dolda klasskadorna kan vara att ett tecken på medelklassighet är en viss likgiltighet inför sådana materiella betecknare, uppkommen genom normaliseringen av den egna »smaken».

mest ummärkande för medelklassdispositioner (Bourdieu, 1986). Denna bristande förvisning betyder att de inte kan använda det sociala rummet på samma sätt; de skär av sin tillgång till det genom sina tvivel och sin övervakning av sig själva. De byr sig om hur de uppfattas genom den andras ögon. De känner att de måste upp till bevis med varje föremål, varje estetisk förevisning. Varje gång de visar sig. Deras smak ifrågasätts om möbler och inredningsestetik blir tillsammans med deras kläder, kroppar, omvårdnadspraktiker och varje annan aspekt av deras liv en plats för tvivel. En plats där de aldrig blir riktigt säkra på om de har fått till det rätt. De förutsätter att det förekommer visshet någon annanstans, att andra har det. Det finns ingen motkulturell värdering av deras hem.¹⁸ Arbarklassen är aldrig fri från tanka eller verkliga andras omdömen som positionsbestämmer dem, inte bara som annorlunda utan också som underlägsna, bristfälliga. Det är genom hemmen och kropparna som respektabiliteten kan visas, det är också där klassen ut i sin mest genomgripande form och får människorna att upphöjligt övervaka och värdera sig själva. Det är inom dessa fårt smaken kan utöva symboliskt våld, påpekar Bourdieu:

om det finns någon terrorism ligger den i de ovyllkorliga domar som, i den goda smakens namn, dömer män och kvinnor till förtjögående ovärdighet, skam, ystnad ... blott för att de, i sina domares ögon, inte når upp till rätta sätter att vara och göra. (1986:511)

Vad de inte har tillgång till är det kulturella kapitalet, den rätta sortens kunskap. Det är en kunskap som är svår att skaffa sig och använda när man inte är van vid den, när den inte ingår i den bakgrund och de dispositioner som man använder för att definiera sig. Som Bourdieu (1986) påpekar kräver det en avsevärd mängd skolning och insatser utanför kursplanen för att få del av »rätt» kulturellt kapital. Det är dessa mycket personliga dispositioner, deras varaktiga känslor inför olika företeelser, som ger upphov till deras värderingar och regleringar av sig själva. Kuhn påpekar:

¹⁸ Detta kan vara skälet till att IKEA och Habitat blivit så framgångsrika. De marknadsför smako och modernitet (i IKEAs fall genom nationismarkeringar) och skänker en trygg förvisning om att det går att »få till det rätt».

Klass handlar inte bara om hur man pratar, eller klär sig, eller inreder sitt hem; det handlar inte bara om vad man jobbar med eller hur mycket pengar man tjänar på det; det handlar heller inte enbart om hurvida man har A-nivåbetyg eller har gått på universitet; inte heller om vilket universitet man gick på. Klass är något därinne under kläderna, under huden, i reflexerna, i psyket, i själva känslan av det egna varat. I det allomfattande engelska klasssystemet är det så, att om man vet att man befinner sig i »fel» klass, så vet man att man därför är en värdelös person. (1995:98)

Klass internaliseras som en intim form av subjektivitet, och denna erfars som en förvisning om att man inte alltid är »rätt». Restriktioner för tillträdet till den »rätta» kunskapen, det »rätta» kulturella kapitalet, det som kan omsättas, betyder att det finns gränser för i vilken utsträckning de kan passera som medelklass.¹⁹ Visserligen kan även medelklasskvinnor uppleva mycket av denna oro över sina kroppar, hem, barn och kläder, men det är det särskilda uttryck den tar sig som ger den dess klasskaraktär. Arbarklasskvinnor talar alltid om sin oro med hänvisning till något de inte har tillgång till, det må vara pengar, kunskap eller utrymme. De vet att nästan alla de gör kommer att uppfattas som klasspräglade. Detta är något helt annat än att känna sig otillräcklig men samtidigt vara normaliserad, att befinna sig där oron inte är en klasspaserad egenkap. Det är därför kön och klass inte går att skilja från varandra. Kvinnorna ser aldrig sig själva som enbart kvinnor; de läser sig alltid genom klass. Detta framgår tydligt av deras önskan att passera.

Problemet med deras önskan att passera som medelklass är att den inte utgör någon som helst utmaning mot klasssystemet utan reproducerar de hierarkier och värderingar som reglerar, nedvärderar och avlegitimerar arbarklassen. Att passera förutsätter också att det finns en överensstämmelse mellan en gruppns verklighet och

¹⁹ Jag använder här ordet »passera» i betydelsen att försöka vara något man inte är. Detta förutsätter att man är något, och i det här fallet är detta något att man befinner sig i en bestämmd klassposition. Det kan också vara frågan om en ras- eller könsposition som man passerar från/till/över. Jag använder inte ordet i den enomnetnologiska bemärkelse som finns implicit hos Garfinkel (1967), som hävdar att alla ständigt passerar, dvs. gör något för att uppfattas så som man själv avser, för jag är övertygad om att det finns klassgrundade gränser för vad man kan framställa sig själv som.

naturaliserandet av dennas definition. Medelklassen behöver inte passera. Ett bristande intresse för klass betyder att man inte behöver försöka passera för att vinna kulturellt (eller något annat slags kapital. Kapitallet existerar redan. Personer emellan kan man naturligtvis vägra kännas vid detta kapital men detta får inga negativa konsekvenser för hur de värderas kulturellt och socialt. I själva verket finns det många institutionaliserade sätt och moden som förnekar medelklassigheten: grunge-motet och den tillhörande musiken är väl det uppenbaraste exemplet. Medelklassen (de unga) försöker faktiskt passera, vilket framgår av följande kommentarer och det är tydligt att även de uppfattas som just det som de försöker passera från:

Vad jag har börjat lägga märke till och tycker är urkonstigt, och det är för att vi går till Kings Head ibland, det är att en del av det riktigt, riktigt fina folket är så himla slafsigt klädda. De anstränger sig liksom inte alls. Det är liksom som att här lägger man ner hela livet och alla sina pengar på att försöka se bra ut men dom där som har hur mycket som helst de byr sig inte alls. Det vänder liksom upp och ner på det. På Kings är det uppochnervänt, de riktigt rika är järtresliga och de som har det sämre är jättesnygga. Visst är det löjligt, tycker du inte det? [Sue, 1992]

Javisst, jag har sett det där i Alderly Edge, hos de yngre. Jag antar att det beror på att de är studenter och försöker visa hur smarta och bohemska de är. Men det är faktiskt smart för liksom om man var fattig eller åtminstone inte hade det så bra så skulle man aldrig våga se så sjabbig ut, för alla skulle se precis hur lite pengar man hade så det är egentligen bara de väldigt rika som kan gå iland med det. Jag menar att det liksom bara är ett annat sätt att hålla isär grupperna. Man måste vara riktigt rik för att vara riktigt sjabbig för annars känner man sig kass och skäms jättemycket över sig själv men det gör inte dom, de klarar sig ändå. [Julie, 1992]

Medelklassens medvetet konstruerade icke-respektabla yttre fungerar därför att det finns många olika tecken, och useendet är endast ett av dem. I det här fallet sticker kropparna, sättet att genom rörelser och självförtroende utnyttja rummet, starka klassignaler. Genom att leka att de inte är medelklass riskerar de inte sin förmåga att använda och dra nytta av sitt kulturella kapital, det är inte hel-

ler troligt att leken framkallar skam och förödmjukelse när den inte fungerar. Faktum är att det byggs upp hela subkulturer som leker med att inte uppfattas som medelklass (Hulme i Manchester, till exempel).²⁰ Det som annars är den främsta skillnaden är att medelklassen har betydligt fler alternativ för hur de kan vara. Det är lättare för dem att leka med passerandet, helt enkelt därför att de som kan falla domen att de misslyckats med att passera har så lättare inflytande och så liten social makt. Deras domar inskränker inte det kulturella kapitalets omvandling till symboliskt kapital. Arbetarklassen har historiskt sett varit oförmögen att legitimera den egna kunskapen och pålägga andra »rätt» normer. Sues och Julies kommentarer tyder på att de är klart medvetna om vad det betyder att vara säker på vilket yttre som är rätt. De inser att det bara är de välbeställda som kan leka fattiga. De vet att de själva inte kan välja det alternativen. De vet också att det är så här skillnader upprätthålls och att deras positioner bestäms därigenom. De vet att det finns sätt att vara och göra som de inte har tillgång till. Detta väcker förbittring. Det fanns inte någon klar uppdelning mellan dem som ville passera och dem som var förbittrade. Dessa båda känslor hängde ihop. Deras önskan att passera, eller att inte bli igenkända som arbetarklass, uppstår ur erfarenheter av att bli positionsbestämd av andra:

Vi hade allesammans åkt upp till Manchester en lördag för inte så länge sen, ja, du vet en dagsutflykt, vi tre. Det var okej, vi hade faktiskt jättekul... men vi var på Kendals på dan, du vet där de har sån där riktigt fin mat, och vi flamsade om all chokladen och om hur många vi skulle kunna äta – om vi hade haft råd – och då var det en kvinna, hon bara tittade på oss. Om blickar kunde döda. Liksom, vi stod bara där. Vi gjorde inget som var fel. Vi var inte illa klädda eller nåt sånt. Hon bara tittade. Det var liksom att det där var hennes ställe och vi hörde inte dit. Och vet du vad, vi bara gick allihop. Vi

²⁰ Leken att inte vara medelklass håller nu på att institutionaliseras genom projektet *Homes for Change*, i vilket medelklass-squatters skaffar sig fasta bostäder byggda med privata och kommunala medel och bildar en egen samfällighet. Arbetarklassbefolkningen i Hulme försökte försviilat lämna området när det förlorade sin respektabilitet i takt med att det togs över av studenter och squatters ur medelklassen.

borde ha klappat till henne. Vi sa inget förrän efter ungefär en halvtimme. Kan du tänka dig det? Riktigt ordentligt satta på plats... Det är sånt där som gör att man tappat lusten att åka bort. Det känns bättre om man håller sig häromkring. [Wendy, 1986]

Det är som när man går genom parfymdelen på Owen and Owen, och de sprutar parfym på allt fint folk och man vet att man inte kommer att få nåt. Jag och Jane, vi brukade stå där ända tills hon sprutade på oss. [Morag, 1986]

I början när jag jobbade som barnflicka stod jag bara inte ut med det. De tror verkligen att de är nåt. De behandlar en som skit. Vad jag har tänkt på är att de aldrig tittar på en. Ja, först gör de ju det, de kollar in en uppfån och ner och får en att känna sig som en dörrmatta, men sen säger de bara vad man ska göra för nåt. En av dom frågade mig en gång om jag hade några andra kläder. En del vill att man ska veta att man är skit jämfört med dom. Till och med ungarna. De lär sig jätteridigt att man inte är värd marken de går på. De är skitsövlar. [Cynthia, 1992]

De tror alltid att de har rätt till allt och vad som helst. Det är som att vad de än gör så är det deras rättigheter. De tror bara att världen är till för dom. [Angela, 1989]

När vi gick i skolan brukade alla dom där få stryk. Vi vägrade på dom när de kom åt vårt håll på väg hem från skolan. De är lärt-skrämda som sjutton. Men nu är det liksom som att det är dom som får ge tillbaka. De har pengar och bilar och vi är fortfarande kvar här. [Therese, 1989]

De här kommentarena, ett urval bland många, visar på rädslan, längtan, förbittringen, hatet och förödmjukelsen. Klassförhållanden är förmånbara när man lever i dem, och ur dessa förmånelser väcks starka känslor, ibland våld, förnedring och motstånd. Utrymme och plats är ständigt återkommande teman i deras berättelser. Kvinnorna vet att de tilldelas positionen som smitbärare, icke tillhörande och smutsiga: det är deras situerade kunskap. De vet att de tar upp plats på olika sätt. Detta artikuleras som »rätt till». De tror inte att de har rätt till samma saker, tillgång till samma rättigheter, vilket blir särskilt tydligt i Angelas kommentar. Det framgår också av Wendys berättelse där hon först anser sig själv och sina

vänner vara ansvariga för den blick de ger upphov till, »vi var inte illa klädda eller nåt sånt», hävdar hon, som om en sådan blick hade varit berättigad om de varit illa klädda. Andra får dem att känna sig osynliga, vilket Mary med vrede konstaterar och Angela känner. Det är ur denna dubbla rörelse, där andra får dem att känna sig både osynliga och granskade, förbittringen uppstår. Antingen utpekas de som fel eller också känner de att de inte existerar. Cynthia lägger också märke till hur till och med små medelklassbarn lär sig att inta en position i den sociala hierarkin. Medelklassblicken får ett eget liv. Den behöver inte utföras för att kännas. Med kännedom om den mycker klarsynta kritik som riktrats mot den monolitiska manliga blicken, som påstås på liknande sätt positionsbestämna kvinnor inom sitt synfält, bör vi dock mycket nogta ta reda på hur den fungerar.²¹ Blicken kan ha uppkommit ur deras projicerade rädsla för den andre. Deras indignation framkallar fördömande reaktioner mot dem som de känner sig bedömda av. De upplever inte att det är deras »rättighet» att fälla dessa omdömen utan att omdömena är försvarbara reaktioner på den kränkning de utsätts för. De som sätts på plats reagerar. Men slagsmålen utanför skolgården och den språkliga indignationen räcker inte för att skapa en sammanhängande oppositionspolitik. Det kan också vara värt att notera att klasshat, enligt Frazers forskning om överklass flickor (1992), inte bara förekommer i den ena riktningen.

Kvinnorna gör motstånd mot att positionsbestämmas som arbetarklass, men detta betyder inte att de vill ha hela medelklasspaketet. Samtidigt som den imaginära medelklassen står för elegans och förfining, kan den verkliga medelklassen bete sig på sätt som kvinnorna inte vill bli förknippade med, vilket de följande kommentarerna tyder på:

Det är det där att de tror att de vet saker hela tiden. Sues [Hennessy sisterns] sväger är så man nästan skrattar ihjäl sig. Han sitter där som en påve. Snackar ren skit om allting. Jag tycker bara han är stenkorkad. Det tycker vi allhop. Alla bara driver med honom. [Cindy, 1989]

²¹ Se Stacey (1994) där det finns en översikt över argumenten.

De kommer in i restaurangen och beställer med snorkiga fasoner. De har verkligen ingen koll. Det är ju för guds skull bara några jävla pizzor. Vi borde lägga snor på deras pizzor – det uppträcker de aldrig, och de är för det mesta skitsnåla med drinks. Man kan alltid se vilka som är rika, de håller hårt i sina pengar. [Rachel, 1986]

Det som retar mig med såna där människor med massor av pengar är att de ser ut som dynga. De vet absolut ingenting om stil, om vad man ska ha på sig, om vilka saker som passar ihop. Om jag hade så mycket pengar skulle jag se så in i helvete fantastisk ut. [Cynthia, 1992]

På så vis sysslar de med vad Bourdieu (1986) skulle definiera som klasspolitik. De avslöjar hur godtyckliga förgivertagna kategorier är; en politisk kamp som feminismen har varit så skicklig på. Kvinnorna kan inte passera som alltigenom medelklass eftersom de inte vill det. De respekterar (och är förbittrade över) medelklassens makt men föraktar den samtidigt för den makt den skapar. I sina berättelser om medelklassbeteende tänker de sig medelklassen som heterogen. Den är inte homogen, utan en »den andra» som har vissa önskvärda dispositioner och maktbefogenheter. Mycket av det som de känner till från diverse framställningar och egna erfarenheter av medelklassen är sådant de själva inte vill veta. Medelklassen är ofta en källa till hån och förakt. Vad de här kvinnorna önskar sig är att bli värdesatta, inte patologiserade.

Sammanfattning

Genom att insistera på att klass har en avgörande betydelse för kvinnornas liv försöker jag hävda och legitimera en viktig aspekt av deras erfarenhet som de själva medvetet försöker fransäga sig. Trots att de dissimulerar klass har deras dissimulerande sitt upphov i klass. Därmed vill jag säga att klass inte bara är en representation, inte heller en subjektposition som man kan plocka ned från den diskursiva hyllan och avsiktligt ikläda sig eller en social position man frivilligt kan inta. Jag vill snarare påstå att klass är något strukturellt. Klass påverkar vilka subjektpositioner som är tillgängliga och hur sådana subjektpositioner som respektabilitet och omvårdande

kan antas. Det förekommer inget fritt fall eller »val» beträffande subjektpositioner, som Alcoff (1988) vill hävda, utan snarare en beskuren tillgång till och begränsad rörlighet mellan olika subjektpositioner. Vid födseln placeras vi ut i dessa rum med den institutionella organisering som följer därmed, till exempel heterosexuallivets eller familjens institutioner, eller den på ras eller kön baserade arbetsdelningen. De finns redan innan vi träder in i handlingen, men vi bidrar till reproduktionen och omformuleringen av dem; de sätter gränser för våra responser. Identiteter är alltså inte speglingar av objektivt sociala positioner, så som man ofta teoretiserar klass (om man alls gör det). Detta skulle, som Calhoun (1994) påpekar, vara att alltid betrakta identiteter retrospektivt. De sociala positionerna är inte heller essentiella kategorier. Identiteter är något ständigt pågående, i färd med att re-produceras som responser på sociala positioner, genom tillgång till representations-system och omvandling av kapitalformer.

Det här kapitlet har visat hur man träder in i sociala positioner och kulturella representationer. De för med sig och ger tillgång till olika mängder kapital. För Vira arbetarklasskvinnor är detta kapital begränsat;²² det är svårt att använda sig av det på en marknad där det saknar symbolisk legitimitet. Deras dominerande erfarenhet var uteslutning från fält där de kunde omsätta sitt ärvda kapital. De finner det väldigt svårt att använda en arbetarklassstillhörighet och ännu svårare att hitta något positivt som är förknippat med deras arbetarklassposition. Efter den historiska och samtida analysen av hur klass framställs bör vi knappast bli förvånade över att kvinnorna inte vill uppfattas så. Definitionerna av arbetarklassighet var emellertid inte alls enkla och rakt på sak. När kvinnorna försökte identifiera sig själva hade de till att börja med svårt att finna en klassdiskurs och fick sedan problem även med klassifikationsmetoderna för definitionen. Detta hade en motsvarighet i de akademiska beskrivningarna av klass, där det inte fanns någon enighet kring en klar betydelse och där olika klassifikationssystem

²² Denna kapitalformel kan tillämpas på alla sociala konfigurationer. Den kan emellertid inte berättas för oss hur dessa konfigurationer kommer att upplevas. Det är forskarens jobb.

var starkt ifrågasatta. Kvinnorna försökte göra sin klassposition begriplig genom arbete, bakgrund, bostad och pengar. De hade en stark känsla av att deras sociala och kulturella positionsbestämning var orättvis. De anpassade sig inte till sin sociala position så som Bourdieu (1986) skulle vänta sig. Snarare gjorde de stora ansträngningar för att förneka, disidentifiera sig och dissimulera. Dessa reaktioner var affektiva; klass levdes som en känslostruktur. Klass är fortfarande ett dolt sår (Sennet och Cobb, 1977). De försökte med en rad olika metoder visa hur de skilde sig från klassifikationen arbetarklass. För att åstadkomma det investerade de i sina kropspar, kläder, konsumtionsvanor, fritidssysslor och hem. Dessa investeringar tydde på en stark önskan att passera som medelklass. Men det var bara en imaginär medelklass de ville vara. De ville inte ha hela paketer med dispositioner. Deras reaktioner på klassifikationerna präglades av fruktan, begär, förbittring och förödning. Reaktionen var individuella och uppkom ur deras kroppar, och de påverkade deras rörelser genom det sociala rummet. I denna bemärkelse blev de alla indragna i en mekanism liknande den som gjorde att det omvärdade jaget kunde konstrueras. Deras klassobjektivitet övertrakar sig själv dialogiskt genom verkliga och imaginära erfarenheter, varseblivningar och bedömningar av andra.

Det förefaller således osannolikt att dessa kvinnors handlingar skulle leda till klasspolitisk klassorganisering eller klassmedvetande av något direkt uttalat slag. De här kvinnorna är ytterst känsliga för allt som handlar om klass och skillnader, men de har inte tillgång till några diskurser för att artikulera detta som en positiv identitet.²³ Deras klasskamp utkämpas dagligen för att övervinna den nedvärdering och avregimering som hör ihop med den klassposition de tilldelats. Det är därför framställningar av klass är en avgörande skådeplats i denna klasskamp; det är där det symboliska våldet förekommer.²⁴

²³ Svarta arbetarklasskvinnor kan ha tillgång till en alternativ positiv identitet (i att vara svart).

²⁴ Feminismen har varit (ganska) framgångsrik när det gäller att ummana den negativa värderingen av kvinnor medan marxismen, som är den enda sammanhållna motståndspositionen mot klass, inte har lyckats frammana någon sådan folklig kamp och nu själv utsätts för en enorm missredning.

Vem skulle vilja uppfattas som arbetarklass? (Förmodligen numera endast akademiker.)²⁵ Inom det kulturkritiska fältet har arbetarklassens maniskor kommit att uppfattas som bärare av klassmedvetenhetens elementära enkelhet och inte mycket mer. De har alltså varit platsen för en projicerad längtan hos upproriska medelklassmänniskor som hellre investerar i andras förändring än i sin egen. Men dessa projektioner förkastas här. Kvinnornas medvetenhet om klassifikationen av dem, nedvärderingen av dem och sin oförmåga att få till det rätt är jämte deras oförmåga att vara utansskam, förnedring och bedömning delvis anledning till att de vänder sig till respektabilitet och ansvarstagande för att skapa ett värdesatt och legitimt sätt att vara och uppfattas.²⁶

I nästa kapitel ska jag undersöka hur erfarenheten av kategorin »kvinnor» finner en väg genom femininiteten. Femininitet definieras genom klass och detta leder till att kvinnorna svarar likartat på denna femininitet: de ikläder sig den inre godviljigt och den passar sällan.

²⁵ Lyne Pearce påpekar i ett samtal att det är först när man fått sitt medborgarskap i medelklassen som man kan vara stolt över sina rötter och sluta skämmas, för »det som jag var är inte vad jag nu är».

²⁶ Alex Callinicos har i ett samtal om det här kapitlet nämnt att motstånd mot ordet »arbetarklass» inte bör få förtä den växande fackliga medvetenhet som förekommer i 1990-talets Storbritannien. Han påpekar att det fortfarande finns 9 miljoner fackföreningsmedlemmar på de brittiska öarna och han ser en tendens till att arbetare som fört uppfattade sig själva som tjänstemän eller något annat (lärare, bankpersonal och sjuksköterskor) börjar använda fackföreningsmetoder för kollektivt handlande.

